

Prologas

Ejafjadlajokudlis, arba tiesiog E15, iškilęs tūkstantį šešis šimtus penkiasdešimt vieną metrą virš jūros lygio Islandijos pietuose, iš ugnikalniams būdingo girto snūdulio, trukusio du šimtus metų, ėmė busti 2010 metų kovo mėnesį. Kelias savaites rūpėjęs tik vulkanologams, kurie tuščiai nuogaštavo, kad jo pagirringos konvulsijos greitu metu išbudins ir šalimais miegančią daug grėsmingesnę Katlą, į pasaulio akiratį Ejafjadlajokudlis pateko tik balandžio keturiolikta, kai iš jo skrandžio išvemtotos plėnys, užtemdžiusios Europos dangaus skliautą, sutrikdė penkioms dienoms didžiąją dalį lėktuvų skrydžių ir taip sukėlė tikrą dramą žemės teatre: tūkstančiai europiečių, staiga suvokę, kad absoliučiai neaišku, kada jų lėktuvas pakils nuo žemės ir nuskraidins juos, tarkime, iš Katalonijos į Škotiją, žūtbut trokšdami pasiekti galutinį savo kelionės tikslą, turėjo suktis kaip kas išmanė, vadinasi, užgulti traukinių stotis, stumdytis prie bilietų kasų, bergždžiai tikintis nugriebti paskutinį laimingą bilietą, dusti troškniuose laukiamuosiuose bei sausakimšuose peronuose, bandyti susitarti su bejėgiškai nunarinusiais rankas stoties tarnautojais arba laukti stebuklo, kai į geležinkelio taką įriedės specialus ešelonas, nugabensiantis namo visus nelaiminguosius, užstrigusius vidury nieko, taigi Europos.

Iš pradžių ji stengėsi save įtikinti, kad jis kažkur Žemės pakrašty įstrigo dėl tos pačios priežasties – netikėtai nubudusio Ejaftadlajokudlio. Ilgainiui, praėjus savaitei, dviem, mėnesiui, dviem, kai ugnikalnio išsiveržimas galutinai nugrimzdo į užmarštį, kai ilgą laiką taip ir negavo iš jo jokio signalo, ji vis dar tvirtai tikėjo, kad jis tebėra gyvas. Tiesiog kažkur nuklydęs. Juk taip kartais nutinka, mintijo ankstų sekmadienio rytą, lėtai žingsniuodama su skėčiu vienoje rankoje ir cigarete kitoje tykiu lietaus merkiamu senamiesčiu į pirmu numeriu pažymėtą namą Subačiaus gatvėje, kur nuomojosi kambarį. Net ir eidami tiesiu, aiškiai nužymėtu keliu, žinodami iš kur ir kur link jis veda, vis viena imame ir pasiklystame. Tokia mūsų prigimtis. Mes kitaip negalime. Todėl tereikia šiek tiek palaukti – nors niekas kitas ir nebelauktų – anksčiau ar vėliau rasime kelią namo. Net jei mūsų namai yra ugnikalnio papėdėje – tikrindama pašto dėžutę, kurioje jau nuo penktadienio gulėjo rudas vokas, monologą netikėta sau pačiai gaida užbaigė Audra.

Ant voko buvo užrašytas tik jos vardas ir adresas: siuntėjas nebuvo nurodytas, tačiau to ir nereikėjo – ji puikiai žinojo, kas jis toks. Akimaju apėmė nenusakomas nuovargis – pirštai nejučia atsileido ir laiškas nukrito ant žemės. Audra automatiškai pasilenkė jo pakelti ir susmuko ant laiptinės grindų. Atsišliejusi nugara į sieną, virpančiomis rankomis ėmė draskyti užklijuotą voką. Galų gale jai pavyko išlaisvinti gerokai aptrintą, susegtą spirale užrašų knygutę kietais melsvais viršeliais, kurią nesunkiai atpažino – kovo pradžioje dar pati padėjo ją išsirinkti. Išskyrus kelis paskutinius tuščius lapus, visa knygutė buvo primarginta sunkiai įskaitomu raštu. Dve-

jodama, ką toliau daryti, ėmė sklaidyti užrašus, kartais užkliudydama akimis paskirus žodžius: „kaip koks pamėnas“, „aš būsiu aš“, „veda kelias“, „vandenynas“, „kristi“ ... Taip, tai tikrai jis, niekas kitas, tik jis, kalbėjo sau pusbalsiu, aiškiai jusdama – šitas sekmadienis bus labai ilgas, galbūt netgi ilgesnis už visus jau nugyventus, galbūt jis iš viso niekada nesibaigs. Audra įkišo užrašų knygutę atgal į voka, atsistojo ir iš lėto kopė laiptais į trečią aukštą, jau matydama, kaip trakstelėjus spynai ir lengvai stumtelėjus atsidarys durys, kaip nusimes nakties įsigėrusius rūbus, kaip užsikais kavos ir pusiaugula įsitaisys ant sukrypusios kušetės virtuvėje, klausysis už lango įsismarkaujančio, pranašaujančio vasaros pradžią gegužės lietaus, kaip galiausiai atsivers pirmą užrašų knygutės lapą ir, mintyse tardama kiekvieną žodį, ims skaityti, nors ir žinos – laukimas dar tik prasideda.

I DALIS

40.

Popierius viską išlaiko, sako mano baba, kaip koks viduramžių rabinas savo nuskaitytos ir nučiupinėtos Biblijos paraštėse smulkučiu raštu kruopščiai užrašanti iš aukščiau jai diktuojamas maldas, mat ši Knyga negalėjo ir negali būti užrašyta kitaip – tik girdint Balsą. Aš, žinoma, Balso negirdžiu (tiksliau – girdžiu, tačiau savo, iš mažosios raidės), bet ir dievo nemyliau labiau už save, priešingai nei mano baba, kuri retkarčiais dėl viso pikto patikina mane: „Tu tik nepyk, bet Dievą tai myliu iš visų labiausiai.“ Nori nenori peršasi išvada, kad esu blogas krikščionis. Kai mane krikštijo, veikiausiai iš karto numatė, kad netrauksiu urmu su kitais pradinukais priimti Komunijos, ką jau kalbėti apie Sutvirtinimą, apskritai neskirstysiu bažnyčių į dešinę ar į kairę, nežinosiu nei savo krikšto vardo, nei krikšto tėvų – juk tokių būta – neprisiminsiu nė akto, turėjusio išventinti mane, dar nešnekantį jokia kalba, į visuotinę, taigi katalikų, Bažnyčią ir sugražinti pas tą, kuriuo reikia tikėti, kad būtum laimingas, nes vėliau pats jau nebeįstengsiu pas jį sugrįžti, nors bandysiu, dievaži, bandysiu, tik vis kažkaip gyvuliškai, iki kaklo išsimaknojęs purvuose... Ir vis dėlto prieš puldamas stačia galva į nežinomybę, taigi

palikdamas užnugary – rytuose – tave ir miestą, kurį didžiąją savo gyvenimo dalį vadinau namais, dar spėjau užsukti į Šv. Dvasios cerkvę.

Jei ne lotyniško kryžiaus formos pastatas, nebūdingas stačiatikių šventykloms, už storų sienų Aušros vartų gatvėje pasislėpusi Šv. Dvasios cerkvė iš pirmo žvilgsnio galėtų pasirodyti niekuo neypatinga. Tačiau pirminis išpūdis būna klaidingas. Mane, neišsipildžiusį archeologijos studentą, į cerkvę pirmiausia nuvedė, galima sakyti, grynai „mokslinis“ interesas:ėjau ten norėdamas pačiupinėti akimis po mediniu baldakimu amžiname atilsyje gulinčius Vilniaus kankinius: Joną, Eustachijų ir Antonijų, kuriuos pagonyš kadaise pakorė ant šalimais augusio ažuolo šakos, šiems neišsižadėjus savo tikėjimo. Bet labiausiai mane ano apsilankymo metu pritrenkė ne tiek nedūlantys kankinių palaikai, kiek priešais relikvijorių esantis puošnus barokinis ikonostasas, skatinęs, nors tai sunku paaiškinti žodžiais, dvilypius jausmus: vienu metu tarsi traukė prieiti ir kartu ginė šalin. Vėliau sužinojau, kad Michailas Nikolajevičius Muravjovas, ponas generalgubernatorius, dėjo titaniškas pastangas, kaip vaizdžiai pasakė Vladas Drėma, negrįžtamai sužaloti barokinę cerkvės dvasią, vis dėlto ikonostaso, pastatyto liuterono Jono Kristupo Glaubico šimtmečiu anksčiau, nedrįso nė jis paliesti. Taip ši vieta iki šiol išsaugojo simbolinį tarpininko vaidmenį tarp skirtingų konfesijų, architektūros stilių, gyvųjų ir mirusiųjų ir, žinoma, regimojo ir neregimojo grožio. O būtent grožis juk ir yra žemiškosios tikrovės, kad ir kaip ją apibrėžtume, slenkstis. Ir nė kiek nesvarbu, kad kelias jį peržengus kartais veda ne aukštyn, o žemyn. Manding, būtent ši galimybė bent mintyse pabūti

„kitame“ pasaulyje mane vis gundo grįžti į šią cerkvę ir apskritai laiko prikabinusi prie krikščionybės nei kokia bamba-gyslė, ir ne mano jėgoms nutraukti šį saitą, ne mano jėgoms nesileisti į tolimą kelią, besidriekiantį nuo vienu kaulų prie kitų, tik jau sudėtų į kitą relikvijorių kitoje katedroje.

Pamaldos tikriausiai jau buvo seniai pasibaigusios: cerkvėje slankiojo vos vienas kitas lankytojas, kelios vargetos su švent-raščiais rankose sėdėjo ant suoliukų prie įėjimo, po centrinę navą šmirinėjo pagyvenęs prižiūrėtojas, akylai stebintis, ar niekas nesiruošia daryti kokios šventvagystės. Prismilkyta pa-talpa skendėjo jaukioje prietemoje, salsvas kvapas maloniai kuteno šnerves. Užvėręs masyvias cerkvės duris, išsyk pasukau į dešinę pusę, kur pardavinėjami įvairūs liturginiai daiktai: nuo kryželių iki šventinto medaus. Tyliai, kiek gėdydamasis, pasisveikinau su pardavėja ir dūriau pirštu į pigiausią žvakę. Moteriškė be žodžių paėmė centus ir atsainiai, lyg nepaste-bėdama manęs, padėjo pirkinį ant prekystalio. Nė kiek ne-svarstydamas, kur turėčiau eiti, sukinėdamas tarp nykščio ir smiliaus lipniai minkštą žvakutę, tiesiu taikymu nuslinkau prie šv. Nikolajaus ikonos. Šis, o ne koks kitas šventasis mane masino dėl paprastos priežasties – tai keliautojų globėjas, bent taip sakė viena pažįstama, itin religinga architektė ru-munė, padovanojusi man laminuotą šv. Nikolajaus atvaizdą, kurio kitoje pusėje buvo išspausdinta jam skirta malda ir kurią aš kažkam vėliau, regis, būdamas gerokai įkaušęs, perdova-nojau. Išskyrus įsisiautusią į plačią juodą skarą ir atsišlieju-sią į koloną pamėklišką būtybę, prie ikonos nebuvo nė gyvos dvasios. Nieko nelaukdamas nugnybiau žvakės galą, tada už-degiau pasirodžiusią dagtį ir atsargiai įstačiau žvakutę į lais-

vą vietą žvakidėje. Ką dabar? – tarytum atsidūręs akligatvy paklausiau savęs, trypčiodamas prie žvakių liepsnų apšviesto šv. Nikolajaus atvaizdo. Kažko gi čia ėjau, vadinasi, ritualą reikia atlikti iki galo, tik nežinau, nei kur jo pradžia, nei kur pabaiga, apsimetėlis ir skystablauzdis, štai kas aš, ar dar blogiau, kas gali būti blogiau? – blogiau gali būti, jei renkiesi vidurio kelią, pirma nepatyręs nei deginančio karščio, nei geliančio šalčio – nenusileidęs pragaran, nepakilsi ir į dangų. Juk tam, kad pajustum gaivališką gyvybės jėgą, būtina pažinti ir būties kraštutinumus, kito kelio nėra ir negali būti, ar ne taip?.. Nelyg nusprendusi savitai atsakyti į mano klausimą, pro šalį be garso praslinko juodaskarė, nei iš šio, nei iš to užpūtė iki pusės nudegusią žvakutę – nežinau, gal savo, o gal kažkieno kito – tada plačiu mostu persižegnojo, nusilenkė beveik iki žemės, darsyk persižegnojo ir, sunkiai keldama kojas, pasilypėjo keliais mediniais laipteliais prie šv. Nikolajaus. Čia, suėmusi rankomis turėklą, prisiglaudė kakta prie ikoną dengiančio stiklo – neduš į akmenį stiklas, jei angelas sargas saugo mane – ir pabučiavo ją. Jai nulipus, mano žvilgsnis sustingo ties laipteliais, ant kurių ji ką tik stovėjo – per vidurį nuzulinti, šiek tiek netgi įlinkę – kiekgi kojų juos mynė, stiebdamosi su slapta viltimi prie šv. Nikolajaus, o iš tiesų prie vartų į anapus? Jaučiau, kad aš niekuomet neišdrįščiau štai taip prieiti ir pabučiuoti šventojo ikonos. O jei ir išdrįščiau, tai dėl ko? Dėl savęs ar dėl kitų? Tai būtų stiprybės ar silpnumo požymis? Pergalė prieš savo prigimtį ar pralaimėjimas? Iš tiesų viskas daug paprasčiau: persižegnoji, nusilenki, persižegnoji, pabučiuoji, persižegnoji, nusilenki, persižegnoji ir peržengi šį ir aną pasaulį skiriančią slenkstį.

Atsitokėjęs iš samprotavimų ūmai suvokiau, kaip cerkvėje nepakeliamai tuščia ir tylu. Lyg nusileidus nematomai uždangai, šventovėje, dar ryte knibždėte knibždėjusioje tikinčiųjų, nors ir trokštančių ne tiek išgirsti dievą, kiek pasidalyti su juo savo godomis ir rūpesčiais, stojo pirmapradė rintis. Bandydamas pasislėpti nuo užgriuvusios tylos, prisispaudžiau prie kolonos, kur visai neseniai susilenkusi stoviniavo ir galbūt būrė mano ateitį ana pamėklė. Netrukus supratau, kodėl ji pasirinko būtent šią vietą – iš čia, šiek tiek kilstelėjus galvą, puikiai matėsi šviesus cerkvės kupolas, jo apačioje – ikonostasas, dešinėje – šv. Nikolajaus ikona ir galiausiai kairėje – relikvijorius. Bet kas iš to akių obuolių vartymo? Žiūrėjau į save iš šalies ir netikėjau, kad štai šitas žmogus iš tiesų esu aš. Stovi čia kaip paskutinis kvailys, gniaužo nykščius į kumščius ir jaučia, kaip viduje tįsta ir plečiasi baimės šešėlis. Kurgi tu išsiruošei, dieve? Melskis, malda nuramins, staiga toptelėjo išganinga mintis, kurią kaipmat pakeitė abejonė: o ką mels-tis, kaip melstis? Dorai nesukalbėčiau nė vienos pagrindinės krikščioniškos maldos: nei „Tėve mūsų“, nei „Sveika, Marija“ – sukalbėčiau, bet ne taip, kaip reikia – būtinai kurią nors eilutę supainiočiau, praleisčiau ar prikurčiau. Manęs niekas niekada nemokė maldų, aš ir pats mintinai nesimokiau, nebuvo nei poreikio, nei noro. Kiek išmokau, išmokau iš klausos. Tiesa, vieną psalmę daugmaž žinojau nuo pradžios iki galo – iškalčiau ją dar raiškiojo skaitymo pamokai, norėdamas pasirodyti originalus. Kaip ji prasideda, dabar nepamenu, bet baigiasi maždaug taip:

Gelbėsiu jį, nes jis mane pamilo,
saugosiu jį, nes jis išgirdo mano vardą.
Būsiu su juo varge ir nelaimėje, išlaisvinsiu jį ir pagerbsiu.
Ilgu gyvenimu pasotinsiu, išganymu pagirdysiu.
Šauksis manęs, atsiliepsiu.

Stiprūs, gražūs žodžiai. Visa visata taip ir virpa, kai juos tari, aukštybių ir žemybių viešpatie. Bet ar iš tiesų tesėsi savo pažada, ar išpildysi savo valią? Ar išgirsi mane, kai melsiu tavęs palaiminti mano kelią, kai prašysiu, kad nesuklupčiau ir nesusilaužyčiau kojos, kad velniai nekaišiotų savo apanglėjusiu dvišakių liežuvių, nesugundytų išsukti į šuntakį, kad atsikratyčiau visko, kas nereikalinga ir tik apsunkina širdį, kad man nieko absoliučiai netrūktų ir nepritrūktų kelionėje, kad mylėčiau ją labiau už save? Ar atsakysi man, kai maldausiu, stovėdamas prie prarajos krašto, kad grįžčiau ten, kur ir turįs grįžti, kad aš būčiau aš ir ne visai aš, aš, aš – malda, lyg susidūrusi su neįveikiama kliūtimi, užsikirto ties pirmojo asmens įvardžiu. Viskas, gana šitų tuščių, nevaisingų ištarų, išstartų į niekur. Visa savo esatimi jaučiau, kad reikia kažko kardinaliai kito, kažko, kas ištrintų ribą tarp žodžio ir veiksmo, kad kūnas ir siela susiliėtų į viena, kad visa tai... taptų prasminga. Ėmė spengti ausyse, kelis kartus stipriai sumirksėjau ir puoliau į priekį, prie ikonostaso: „Išleisk mane iš čia, prašau išleisti!“

Šiek tiek prakaito, ašarų bei nuospaudų, ir išleisiu.

39.

Ko aš vakar veržiausi į tą cerkvę? – klausiu savęs dabar, seniai nusileidus sutemoms, sėdėdamas visiškai nusivaręs nuo kojų kažkokioje visą parą veikiančioje furistų kavinėje Lenkijoje, netoli Lietuvos sienos, ir baigiu išleisti visus savo zlotus alui. Atsakymo aš nežinau. Matyt, nėra taip svarbu jį sužinoti (bent dabar) – daug svarbiau tai užrašyti – juk popierius viską pakeičia, ar ne, baba? Kažkur skaičiau, o gal girdėjau, jog įprasminti kelionei būtina pasiimti arba fotoaparata, kuriuo fiksuotum įspūdį palikusius atsitiktinius vaizdus, arba užrašų knygutę, kurioje, perkošdamas per kalbos rėtį, įamžintum savo patirtis ir vėliau papasakotum jas kitiems (mano atveju – tau). Kadangi fotoaparato neturiu, o telefono kamera – šūdo gabalas, turėjau, susizgribęs paskutinę akimirką, galvotrūkčiais ieškoti bent kiek padoriau atrodančios užrašų knygutės (languoti lapai man nepatinka, labai įrėmina mąstymą, mieliau renkuosi baltą popieriaus lapą, kuris, reikia manyti, išlaiko ir abstrakčias mintis, ir kūniškas). Visiškai idealios neradau, bet tiks ir šita – balti lapai, juodas rašiklis. Na, tu visa tai žinai.

Iš Vilniaus pajudėjau apie aštuntą ryto, su malonumu būčiau tai padaręs bent valanda anksčiau, tačiau buvau priklausomas nuo Žemės sukimosi aplink Saulę ir savo ašį, kitaip tariant,

metų ir paros laiko. Nors rytmetis pasitaikė vaikus, tebebuvo žiemiškai šalta, jaučiausi prastai išsimiegojęs (naktį pabudau ir kurį laiką varčiausi, neįstengdamas užmigti), be kita ko, dėl užguliosios nosies spaudė galvą, supistas sinusitas, barbendamas pirštu į skruostikaulį ir jausdamas buką skausmą, keikiausi, važiuodamas troleibusu iki Žemųjų Panerių galo. Nuotaika šiek tiek pasitaisė, kai pasičiupau automobilį, riedantį tiesiai į Kauną. Didelei mano nuostabai, tai pavyko padaryti, vos spėjau iškelti nykštį. Na, jei taip ir toliau, tai gal dar šiandien pavyks, išilgai kirtus Lenkiją, pasiekti Vokietiją, bandžiau save nuteikti optimistiškai, ten pagal planą turėtų baigtis mano kelionė autostopu ir prasidėti kelionė traukiniu – vienoje kuprinės kišenėje, gražiai išspausdintas bičiulio spausdintuvu, guli „Interrailo“ pasas, leidžiantis nemokamai mėnesį trunkantis po visą Europą traukiniais, atvėręs ne vienam lietuviui kelią į vakarus. Jei ne baisiai įtarūs lenkų kontrolieriai, nepasitikėjimą žmonėmis išsiugdę dar gulėdami vaikų namų lopšiuose (kažkodėl esu įsitikinęs, kad visi kontrolieriai – našlaičiai), skrupulingai apžiūrintys kiekvieną bilietą, ypač jei jį paduoda toks nuskurėlis kaip aš, „Interrailą“ panaudočiau pirmoje Lenkijos traukinių stotyje. Bet turiu atidėti šitą malonumą – kol kas važiuoju pakeleivinga mašina. Pusamžis vairuotojas pasitaikė nekalbus, aš jo ir nekliudžiau, nenori šnekėti – nereikia, ačiū už tai, kad sustojai ir paėmei. Prie Kauno marių jis burbtelėjo, kad į Kauną suks prie Savanorių prospekto. Iš daugkartinės patirties žinojau: šitoje vietoje lengva tranzuoti tik į vieną pusę – atgal, į Vilnių, todėl kelias minutes intensyviai svarsčiau, ar verta važiuoti iki Kauno centro, o iš ten pagauti autobusą iki prekybos centro prie autostrados, ar vis dėlto lipti prie Savanorių

ir pabandyti ką nors sutranzuoti čia. Galiausiai nusprendžiau pasielgti būtent taip. Ir, aišku, žiauriai apsirikau – niekas, absoliučiai niekas nestojo, ir aš, kvėpuodamas neplautu per visą žiemą pakelės purvu ir pro šalį važiuojančių automobilių išmetamųjų dujų smarve, turėjau pėdinti septynis kilometrus palei autostradą iki pat IX forto, kur išsišakoja kelias – autostrada pasuka į kairę, jūros link, o „Via Baltica“ – į dešinę, Lenkijon. Prie gerų minčių nekeliančio forto – nieko sau vieta užstrigti – sugaišau dar vieną sušiktą valandą, kol kažkoks nupiepęs kaimietis, per ketvirtį valandos spėjęs išdėti į šuns dienas viską ir visus, sudrožtu „Passatu“ pamėtėjo mane iki Garliavos. Čia istorija kartojosi, tik šįsyk mindžikavau vietoje dar ilgiau. Galop, keliavęs keturiomis (rodos, keturiomis, jau pačiam sunku suskaičiuoti) mašinomis, nuėjęs dar mažiausiai penkiolika kilometrų, apie šeštą vakaro atsidūriau prie sienos. Tokį nesėkmingą tranzavimą sunkiai bepamenu, žinojau, kad netrukus sutems ir tranzuoti bus nebeįmanoma, neturėjau nei atšvaitų, nei šviesą atspindinčios liemenės, todėl, nekreipdamas dėmesio į tekančius iš nosies snarglius ir sopančią galvą, nuskuodžiau į artimiausią furistų kavinę, kur ėmiau paeiliui visų klausinėti, ar kas galėtų mane paimti į vakarus. Deja, tokių geradarių neatsirado, tad griebiausi paskutinio šiaudo ir šokau prie plento stabdyti pravažiuojančiųjų. Automobiliai tarytum susitarę užė pro šalį, jei ir kaip nors atkreipdavo į mane dėmesį, tai tik garsiniu signalu. Saulei pasislėpus už horizonto, mano džiaugsmui, sustojo sunkvežimis su lietuviškais numeriais. Pasičiupau nuo žemės kuprinę ir greitai pribėgau prie vairuotojo kabinos. Šita, maniau, tu – pana, nu, aš tuoj stosisu nakvot, tai tipo soriukas. O aš maniau, kad tu – normalus žmogus.

Nei miegoti, nei nusnausti šitoje visą parą veikiančioje kavinėje negalėjau. Atrodė, tarytum sėdėčiau kokiame tardomajame, į kurį sadistas prižiūrėtojas, persirengęs dar nevisišškai nužydėjusia padavėja, siekdamas galutinai palaužti mano ir taip silpną dvasią, kas dešimt minučių vis įkišdavo savo snukutį ir tikrindavo, ar tik nesumaniau sudėti bluosto. Yra toks posakis: dieną kaip nors prastumsi, o naktis pati savaime praeis, tačiau, kirmydamas čia ir beviltiškai galuodamasis su miegu, nuovargiu ir liguista savijauta, jaučiausi priešingai – nedažnai pasitaiko gyvenime patirti, kokia skausmingai lėta laiko tėkmė. Sakau jums, Sizifas stūmė ne akmenį, o laiką – tuo ir pasireiškia žemiškasis pragaras. Ačiū dievui, iš šito pragaro iškart po vidurnakčio ištraukė geraširdis vilkiko vairuotojas Pavelas, užsukęs čia kavos prieš naktinį žygį Varšuvos link. Atsisėdo prie gretimo staliuko ir ėmė nužiūrinėti mane nuo galvos iki kojų. Bet ne koku nors smerkiančiu ar pašaiptu žvilgsniu, o užjaučiančiu ir suprantančiu mano nelemtą padėtį. Bent norėjau tuo tikėti. Taigi išspaudžiau kažką panašaus į šypsena, mat kažkur tolumoje sužibo viltis, kad tuoj būsiu išvaduotas. Jis greitai susiurbčiojo dinaminę furistų kavą,

tada pakilo nuo stalo ir, užuot pradingęs tarpdury, paklausė, kur aš traukiąs. Į Vokietiją – tiesiai šviesiai atsakiau. Štai tau, į Vokietiją, aš tik iki Varšuvos, bet panašu, mums pakeliui, rusiškai prašneko Pavelas. O kaipgi, tikrai pakeliui, – vos neverčiau iš dėkingumo, kai lipau į jo stipriu odekolonu išpurkštą sunkvežimio kabiną, išpuoštą futbolo komandų gairėlėmis. Jei nori, miegok, nieko čia tokio, prieš Varšuvą pažadinsiu, atsidaręs langą, atsukęs visu smarkumu šildymą ir užsirūkęs, lyg tarp kitko tarstelėjo Pavelas.

Kad ir buvau taręs nemiegosiąs, nė pats nepajutau, kada ėmiau kristi į akliną miego bedugnę. Tik kritau, pasirodo, ne taip ir ilgai: nuvažiavus kiek daugiau nei pusę kelio, buvau pačiu vulgariausiu būdu pažadintas. Nežinau, kas jam šovė į galvą, bet mano šiandienos ar tiksliau šios nakties herojus Pavelas, palaukęs, kol gerai įmigsiu, dešiniąja ranka ėmė braukyti man prie šakumo. Būdamas iš prigimties jautrus viskam, kas vyksta aplink mane ir su manimi, aišku, pašokau iš miego. Jis staigiai atitraukė ranką ir lyg niekur nieko toliau sau vairavo, įrėmęs tą savo užjaučiantį ir viską suprantantį žvilgsnį į nakties tamsą, skrodžiamą tik kitų sunkvežimių žibintų. Prasikrapščiau dėl nuolat pramaišiu pūtusio karšto ir šalto oro sulipusias, traiškanotas akis ir bandžiau susivokti, kas čia ką tik įvyko. Buvau truputį sutrikęs, iš pradžių nė nesumočiau, ką daryti – ar imti pamokslauti, ar griežtai liepti išleisti, ar toliau važiuoti lyg niekur nieko. Galbūt man tiesiog prisisapnavo, kaip kažkas graibo man tarpkojį, bet ne, negali būti – iki šiol jaučiu tą nelemtą prisilietimą. Nors Pavelas ir buvo padėties šeimininkas, supratau neturįs jo nė kiek bijoti – bent kol vairuoja savo penkio-likos tonų vilkiką, man negali nieko padaryti. Dėl viso pikto

pasidėjęs kuprinę ant kelių – dabar net juokinga prisiminti, kaip turėjo visa tai komiškai ir naiviai atrodyti – viena akimi sekiau Pavelo veiksmus, kita – žvalgiausi į plentą. Štai tau, nemiegosi? Nemiegosiu. Iki Varšuvos dar galas kelio. Beje, turėsiu nusukti anksčiau, išleisiu prie Vyškovo, iki Varšuvos liks apie penkiasdešimt kilometrų, gerai? Sakėte, kad važiuosite iki pat Varšuvos. Ne, man kitur reikia. Tau gal pinigų duot? Še, ištraukęs iš piniginės, atkišo dvidešimties zlotų kupiūrą. Ne, nereikia man jūsų pinigų. Dabar nereikia, bet vėliau prireiks, niekada negali žinoti. Taip sau niekas pinigų nedalija, visąlaik po to kažko prašo. O aš duodu, kiti klausų, kam imti tuos durnius tranzuotojus, o aš štai imu, aš geras. Tai kaip, imsi ar neimsi? Ne, neimsiu, nes neturiu kaip atsidėkoti. Štai tau, atsidėkoti galima pačiais įvairiausiai būdais, taip? Ėmiau nujausti, kur link suka senas iškrypėlis, taigi supratau turįs kažkaip nutraukti šitą cirką, kol nenusivožiau nuo trapecijos, t. y. kol jis nepaprašė to, kas sukosi jo varganoj galvoj. Ačiū dievui, neišgirdęs iš manęs atsakymo į savo klausimą, jis ir pats nutilo. Pakelėje sušmėžavo ženklas, pranešantis, kad už kilometro privažiuosime pakeleės kavinę, tačiau jaučiausi pakankamai ramus, sakyčiau, įsijungė kažkoks lengvabūdiškas abejingumas ar azartas, ir aš nusprendžiau numoti į viską ranka ir važiuoti iki pat Vyškovo – svarbu tik vėl neužmigti. Likusį laiką Pavelas taip nieko ir neištarė: sėdėjo sukandęs dantis ir žiūrėjo į kelią. Kaip ir žadėjo, stabtelėjo degalinėje prie Vyškovo, išleido mane ir, tu tik pamanyk, išmetė ant žemės suglamžytą dvidešimties zlotų banknotą. Apsimečiau, kad neimsiu, tačiau jam nuvažiavus, žinoma, grįžau, pakėliau pinigus – bus juodai dienai – ir nukėblinau į degalinę kavos.

Nors dėl paūmėjusios slogos sunkiai kvėpavau, spango galva, tos kelios miego valandos ir karšta kava sugrąžino jėgas, ir aš buvau pasiruošęs naujai dienai. Kaip pasakytų baba, ko jaunam reikia? Turėjau šunišką nujautimą, kad šiandien viskas klostysis sėkmingai, ir iš tiesų – dar nebaigiau gurkšnoti kavos, kai prisipilti degalų atvažiavo Varšuvoje dirbantis vietinis gyventojas, aš gražiai paprašiau pavėžėti iki sostinės, jis gražiai sutiko ir nuvežė į patį centrą, ir štai dabar, nusipirkęs bilietą, gražiai sau sėdžiu Centralnoje ir laukiu traukinio iki šalia Varšuvos esančios Mazovieckos (liko dar pusvalandis), o iš ten autostrada jau ranka pasiekiamą.

Atrodo, turėjau tik trisdešimt minučių, o vis viena nesugebėjau apsieiti be nuotykių. Ką gi, nelieka nieko kito, tik pasišaipyti iš savęs. Kol, parėmęs rankomis galvą ir suspaudęs tarp kojų kuprinę, snūduriavau, nežinia iš kur prisistatė nedidukas žmogėnas ir ėmė kišti man į panosę kišeninę šachmatų lentą. Pakėliau galvą: juoda odinė striukė, tos pačios spalvos ir medžiagos kepeliusa, raukšlėtas tamsaus gymio veidas – žodžiu, gyva karikatūra. Sako, sužaidžiame, jaunuoli. Aš į traukinį skubu, dėde, sakau jam, o jis – tai čia greitai, vienas, du, trys, ir baigta. Ir dar kažką subarmatuoja neaiškiai – lenkiškai ar rusiškai. O kodėl gi nesužaidus? Atsistuju – aukštesnis už jį dviem galvoms – užsimetu ant pečių kuprinę, jis man atkiša du kumščius, paliečiu kairįjį – juoda figūra, o ar galėjo būti kitaip? Pradedame žaisti. Pėstininką pastumia iš E2 į E4 – tradicinis ėjimas. Atsakau irgi tradiciškai: E7–E5. Jis sekundėlę pamąsto (iš tiesų tik apsimeta mąstąs) ir stato damą į H5. Veidas susiraukęs, rimtas. O mane juokas ima – ponulis su-

manė man duoti kindermatą? Kitaip tariant, vienas, du, trys, ir baigta? Ne, aš gal ir prastas žaidėjas, bet ši bei tą išmanau. Nieko nelaukdamas, perkeliu žirgą į F6. Jis pašnairuoja į mane ir traukia damą atgal – šiandien kindermato nebus. Žaidimas įsibėgėja, tačiau nesugebu deramai įsijausti: kai jis užkabino mane, iki traukinio buvo likę ne daugiau kaip ketvirtis valandos, kadangi turiu apgalvoti kiekvieną ėjimą, šachmatais pakenčiamai galiu žaisti tik tuomet, kai turiu laiko, o dabar kaip tik jo ir trūksta, o dar galva kaip kopūstas. Imu skubėti. Žaidėjas iš jo irgi neįspūdingas, bet panašu, kad daugiau ar mažiau žino, ką daras – ant lentos lieka du karaliai ir pėstininkas, pasiruošęs metamorfozei į karalienę. Baltą, žinoma. Sveikinuu, dėde, laimėjote. Dirsteliu į telefoną – liko dvi minutės, jau pasiruošiu bėgti, bet jis viena ranka čiumpa man už kuprinės, o kita trina nykštį į smilių ir didįjį, suprask, mokėk, kad pralaimėjai. Noriu protestuoti, mes juk nesitarėme, bet jis jau rėkia per visą stotį: dvidešimt zlotų, dvidešimt zlotų! Paskubomis sužvejojau iš kišenės Pavelo išmaldą ar užmokestį, čia jau kaip pažiūrėsi, ir grūdu jam į ištiestą delną, imk, negaila, jis paleidžia mano kuprinę, ir aš galvotrūkčiais lekiu ieškoti savo perono. Jei nebūčiau paskutinę akimirką paknopstomis įšokęs į traukinį, kuris, tarytum tik manęs ir laukęs, iškart pajudėjo, ir nesėdėčiau dabar įsispraudęs tarp šitų dviejų apsikrovusių nešuliais lenkių, tikriausiai keikčiau dabar tą kipšą paskutiniaisiais žodžiais, bet, jo ar mano laimei, suspėjau pačiu laiku – dar kelios sekundės, ir būčiau strigęs Centralnoje. Pamoka aiški: pagrindinėje Varšuvos stotyje reikia žūt būt išlikti budriam – nespėsi apsižiūrėti, o prie tavęs jau pristojęs koks fišeris arba dar blogiau – inteligentiški siaurakakčiai žaliūkai.

Bus tada kaip vienam pažįstamam istorikui, kuris be žodžių atidavė savo nešiojamąjį kompiuterį su diplominiu apie XVI amžiaus Abiejų Tautų Respublikos pinigų reformą. Žinoma, likau ir aš be dvidešimties zlotų, bet, galima sakyti, jų niekada ir neturėjau.

Nuotaika pastebimai pragiedrėjo. Veikiausiai dėl to, kad pernelyg neužsibuvau Lenkijos sostinėje. Bet aš ir taip niekada čia neužsibūnu. Kaži kodėl niekaip neišėina ilgiau pasižmonėti, pasitrinti Varšuvos gatvėmis, pasigrožėti ar pasibjaurėti *à la* senamiesčiu, užsukti į kokią *bar mleczny* pavalgyti *pierogi*, už zlotą išmaukti „Żubrówkos“, galiausiai bent kokią vieną kitą naktelę pasitaškyti – vis prabėgom ir prabėgom. Varšuvoje daugių daugiausia esu praleidęs pusdienį. Bet kiekvienąsyk, kad ir trumpam atvykęs, nesunkiai pastebiu, kaip miestas smarkiai pasikeitė ir dar labiau išaugo nuo paskutinio tranzito – blizgūs dangoraižiai pučiasi vienas po kito, klombose auga kastruoti berželiai, lekiančioje minioje nesigirdi nė tavo paties žingsnių – didmiestis, nieko nepri-dursi. Ypač kai lygini Varšuvą su Vilniumi, kuris tėra širdžiai miela, kompaktiška, provincionali Europos užkampio sostinė su šlakeliu didmiesčio pretenzijos, kur budrumas pasižymi tik tuo, kad saugaisi, jog tyčia ar netyčia neišsiveltumei į amoralių ir nuodėmingų poelgių voratinklį. Juk šitame mieste, ir tai sakau iš savo patirties, negalima jokiais būdais nusidėti. Tai nė kiek negalioja Varšuvai – nuodėmė yra ne tik didmiesčio gyventojų privilegija, bet ir pareiga. Ką gi, bročiau, šaukštai po pietų: Varšuva jau toli už nugaros, greitu metu į ją nesiroušį grįžti, taigi nenusidėsi. Galiu užtat dabar į valias svaičioti ir blevyzgoti apie ką tik užsigeisiu. Pavyzdžiui, tęsiant kompara-

tyvinį diskursą apie abiejų tautų dainių. Tiksliau, jo atminimui skirtas skulptūras, pastatytas tiek Lenkijos, tiek Lietuvos sostinėje, idealiai iliustruojančias lenkų ir lietuvių savimonės ypatybes. Vienas ir tas pats objektas – dvi radikaliai skirtingos meninės vizijos. Vieni poetą vaizduoja pasirėmusį alkūnėmis ant perskeltos į dvi dalis kolonos, tarytum kokį gražantį rankas romantiką neurasteniką, stovintį susikūpinusį ant nedidelio, pakelto vos per pėdą nuo žemės pjedestalo, mažliai žvelgiantį linkui žvaigždžių neaprepiamų konsteliacijų; kiti – absoliučiai priešingai: jų poetas stovi ant galingos kolonos, iškilęs aukštai virš paprastų mirtingųjų, iškilmingai uždėjęs dešinę ranką ant krūtinės, lyg ruošiasi prisiekti ar sušukti kažką svarbaus, tarkim, apie metafizinį skausmą krūtinėje, kylantį iš meilės Tėvynei... Nuspėti, kur kuris stovi, ne pats sudėtingiausias uždavinys. Todėl jei miestų merai dėl kokių nors ekstravagantiškų priežasčių, pavyzdžiui, tautų draugystės, nuspręstų meteliams perkelti vieną paminklą į kito vietą, išėtų amžiaus nesusipratimas (kad būtų paprasčiau įsivaizduoti, kokio masto tai būtų nesąmonė, tereikia mintyse perkelti Eifelio bokštą į Niujorką, o Laisvės statulą – į Paryžių, kita vertus, gal kokiam šiuolaikiniam menininkui tai ir patarnautų kaip tramplinas į svaiginančią karjerą). Aišku, vilniečiai gal nė nepastebėtų, kad įvyko šioks toks pokytis architektoniniame miesto žemėlapyje, bet varšuviečiams tai būtų tikrų tikriausias spjūvis į veidą. Tai gi išvada paprasta: tai ne vienas ir tas pats poetas – poetų yra daug, ir visų jų motina yra mūsų vaizduotė. Arba galima pasakyti ir kitaip: nepatartina dalytis adatomis, nors hera ir ta pati.